

Op naar Markelo voor een 'unieke vakantie'! Over NSB-hotel 'De Herikerberg'.

Als verzamelaar van drukwerk van Nederlandse foute organisaties uit het interbellum en de bezettingsjaren slinger ik regelmatig over de verzamellaan die derwaarts gaat. Begin jaren negentig bracht mij dat op de bovenkamer van een boekhandelaar in Ede. *'Ik heb een doos vol met oorlogsdrukwerk'*, vertelde hij toen ik een afspraak maakte voor het bezoek.

Tussen allerlei interessant fout papierwerk dook een op eerste gezicht vreemde eend in de bijt op: een folder van een hotel ik Markelo. Waar ik normaal zo'n folder laat liggen voor de onversaagd snuffelende verzamelaar van 'oude folders van bedrijven in Markelo' onderwierp ik dit keer de folder aan een nadere inspectie. Het was een vouwfolder met een

foto en de tekst '*Rust en Schoonheid.....*'. Na openslaan bleek het te gaan om 'de Herikerberg'. De foto van de zon door de bomen in een bos verklapte verder nog niets. De naam rinkelde ook geen enkele bel. Na foto's van jaargetijden, die tijdens het verder openvouwen tevoorschijn kwamen, bleek de achterkant van de folder een wervingsposter te zijn voor *hôtel-pension 'De Herikerberg'*. Wat mij opviel was een portret van Anton Mussert aan de muur van een, volgens de tekst bij de foto, '*in oud-Hollandsche stijl gehouden*' zitkamer waar men '*verrukkelijk uitzicht*

geniet op de omgeving'. Onderaan de poster stond: 'Ontwerp W. van de Poll. Foto's Fotodienst NSB'.

*T*e midden van fraaie Twentsche bosschen, op het hoogste punt van den weg Markelo-Goor, ligt het hôtel-pension „De Herikerberg”.

Het is gebouwd in modernen trant en maakt op den gast, die daar rust gaat zoeken, of op den bezoeker, die na een wandeling het restaurant bezoekt, een prettigen gezelligen indruk.

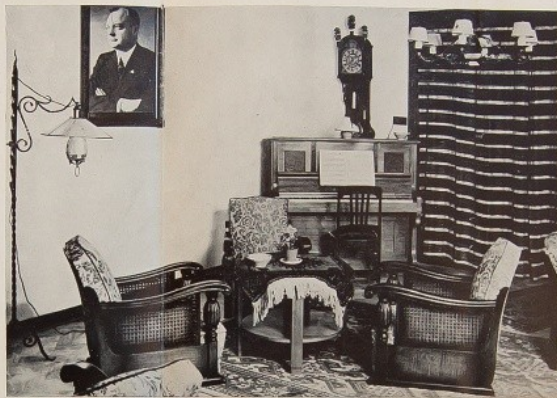
Bij het binnentreden van het hôtel treft U de huiselijke sfeer. De meubeleering doet echt Hollandsch aan.

Vanuit de hal komt men in een gezellig ingerichte zitkamer, welke grenst aan een groote, zonnige serre, waar rietmeubelen U nooden, gemakkelijk zittend, te genieten van het bijzonder mooie uitzicht over bosch en hei.

Wie daar, of op de terrassen, een mooie zons-
ondergang heeft meegemaakt, zal die niet licht vergeten.

In verbinding van serre en zitkamer staat de eetzaal, in oud-Hollandsche stijl gehouden, van waar men evenzeer een verrukkelijk uitzicht geniet op de omgeving. Een gezellig terras ligt aan de zaal.

Het Hôtel bevat op de twee verdiepingen een dertigtal frissche, modern ingerichte slaapkamers, waar ongeveer 50 gasten kunnen worden ondergebracht.

*A*lle kamers zijn voorzien van stroomend water, sommige kamers van warm stroomend water, en van centrale verwarming. Het ligt in het plan, de warmwaterleiding en de centrale verwarming van het hôtel ook door te voeren in alle slaapkamers. *(is aangevoerd)* Fraaie bosschen grenzen direct aan het hôtel waar men de rust en den vrede kan vinden, die men na drukken arbeid zoekt. De beheerder van het hôtel, die zijn sporen als hôtelhouder en als chef-kok verdiend heeft, stelt met zijn vrouw alles in het werk om het den gasten op „De Herikerberg” zoo aangenaam mogelijk te maken.

*D*e pensionprijs voor Zomer en Winter is gesteld op slechts *5/25* per dag, bij een verblijf van minstens 5 dagen.

Wil men een eetpartij geven in een buitenhôtel, dan is „De Herikerberg” daarvoor de aangewezen plaats. U zijt dan van het succes verzekerd.

Aanvragen voor verblijf te richten aan Hôtel „De Herikerberg” te Markelo. Telefoon Goor 279.

DE DIRECTIE.

„DE HERIKERBERG”
MARKELO TELEFOON GOOR 279

Ontwerp W. van de Poll.
Foto's Fotodienst NSB v/d Poll.

Tja, dan heb je gewoon geen keuze: dit mag niet in handen vallen van een middelmatig fanatieke verzamelaar van drukwerk over horecabedrijven in Markelo-oost en omgeving. Een paar gulden armer en opstapelende vragen rijker keerde ik huiswaarts. De eerste twee die in mij opkwamen waren: wat was dat voor hotel en waarom hing daar een portret van Anton Mussert aan de muur? De zoektocht begon.

De historie

Markelo haalde eind september 1938 het landelijk nieuws. Bijna alle kranten schreven over de brand in het bekende hotel-pension De Herikerberg. Het pand lag bovenop de gelijknamige ruim 46 meter hoge 'berg' op een perceel van vijf hectare. Behalve het hotel stonden daarop ook zes landhuisjes waarin per huisje vijf gasten konden verblijven. In korte tijd brandde het hotel af. Uitrukken van de brandweer was zinloos, want er was geen 'bluschwater' op de berg, aldus de verslagen in de kranten. Militairen uit de buurt wisten een deel van de inboedel te redden: *'Alles werd naar buiten gesleept. Ook uit de slaapkamers werd nog menig meubel gered. Rondom het brandende hotel was het in een ommezien een chaos van alle mogelijke voorwerpen. Schilderijen, antieke vazen, matrassen, een Friesche hangklok lagen door en over elkaar tusschen het groen van de dennenbosschen opgestapeld. Ondanks energieke pogingen kon men niet verhinderen, dat er ook nog veel van den inboedel een prooi der vlammen werd, o.a.*

Hotel voor de brand van 1938

*verschillende eigendommen van de gasten.*¹ Gelukkig was het geheel goed verzekerd. De oorzaak van de brand was onbekend, maar in hetzelfde artikel suggereerde eigenaar Wouter Roelof Jager geëmotioneerd dat een schoorsteenbrand mogelijk de aanleiding was.

In november werd de herbouw aanbesteed. De laagste prijs voor het metsel- en betonwerk bedroeg samen 26.500 gulden. Daar kwam nog ruim 2500 gulden bij voor de loodgieter, schilder en een 'koud- en warmwaterinstallatie'.² Naar het huidige prijsniveau was dat ruim 350.000 euro.³ De nieuwbouw ging voorspoedig. Al in mei 1939 was de feestelijke heropening van het 'vacantie- en besprekingsoord'.

De eigenaar had al een ruime historie bovenop de berg. Samen met zijn vrouw Antje opende Wouter Jager het bedrijf in 1927. De brand negen jaar later was niet de eerste. In 1930 ging 'Us wente', een bijgebouw van het hotel, 'geheel in vlammen op, terwijl mede eenige ledikanten met toebehooren, gewone en tuinmeubelen, verloren gingen. Een en ander was verzekerd.'⁴

Ondanks deze tegenslag liep de zaak voorspoedig. In kranten uit de eerste jaren van het bedrijf zijn meerdere artikelen te vinden over bijeenkomsten van groepen en organisaties in het hotel. Een enkele keer bracht dat de eigenaar in verlegenheid.

In juni 1931 hielden de *'vereenigingen van Syndicalisten en Anarchisten in Twente'* een landdag op het terrein *'achter het pension'*. Een journalist van de *Nieuwe Hengeloosche courant* deed verslag van de toespraak van de leider van de bijeenkomst en constateerde in zijn artikel dat *'de gemengde zangvereeniging "Geluk door Vrijheid" op verdienstelijke wijze een paar nummers zong.'* Al met al was het *'een genotvolle dag voor de deelnemers, mede door het heerlijke zomerweer en de mooie omgeving.'*⁵

De politiek rechts georiënteerde Jager, die in de Markelose gemeenteraad zat voor de partij Gemeentebelangen, las het artikel en vreesde blijkbaar voor reputatieschade. Hij klom in de pen en klaagde in een ingezonden brief aan de redactie dat hij was misleid: *'Ik zou er prijs op stellen, indien u zoudt kunnen vermelden, dat om toegang tot deze terreinen te verkrijgen, mij als eigenaar van Herikerberg, door een der deelnemers van deze bijeenkomst toestemming werd gevraagd een vergadering te mogen houden, welke zou uitgaan van de Vereeniging "Voor Volkenbond en Vrede".'*⁶

Dat lieten de syndicalisten en anarchisten niet over hun kant gaan. De heer Ten Vaanholt uit Hengelo reageerde: *'De heer Jager schrijft niet de waarheid. Maar 't is begrijpelijk, want 't vorige jaar, toen wij op dezelfde plaats een landdag hielden, heeft hij gevraagd, welke vereeniging het gold. Dit jaar heeft hij er in 't geheel niet naar gevraagd. Eenigszins heeft de heer Jager wel gelijk, want onze kameraden, die in de buurt van Goor een mooi plekje zouden zoeken, zeiden hem, dat de landdag van een "vredesgroep" uitging. En waarom deden onze vrienden zoo? Meermalen worden ons anarchisten zalen en terreinen geweigerd. Men zegt het ons wel niet in 't gezicht, maar een goed verstaander heeft maar een half woord nodig. Maar onze kameraden jokten niet en van vrede en volkenbond is heelemaal geen sprake geweest. In waarheid zijn anarchisten en syndicalisten ijveraars voor den vrede, want wie den oorlog wil uitbannen, moet tegen gezag en regeering zijn.'*⁷

De anarchisten en syndicalisten waren zonder twijfel voortaan niet meer welkom op het terrein van Jager. Wellicht voelde de hoteleigenaar zich in 1932 gesterkt toen hij de toelichting op het programma las van de net opgerichte Nationaal-Socialistische Beweging van Mussert. Daarin stond over de vredesbeweging en de Volkenbond in Geneve: *'wij gevoelen een intensen afkeer van het voortdurend geloei en geblaat van onze vredesmaniakken, die op de meest onbeschaamde en opdringerige wijze te Geneve een rol probeeren te spelen.'*⁸ Het duurde echter nog een jaar

voordat Jager toetrad tot de NSB. In 1933 werd hij ingeschreven met stamboeknummer 7085.

Omstreeks dezelfde tijd werd De Herikerberg aangesloten op het elektriciteitsnet. Op de achterkant van een Ansichtkaart met een foto van het hotel stond nu vol trots gedrukt dat de gastenkamers behalve *'stromend koud water'* ook *'electrisch licht'* hadden. De reclamekaart beschreef ook waar de pensiongasten op konden rekenen. Het ontbijt bestond uit brood, beschuit, boter, koek, kaas, jam, ei en een *'theeblaadje'*. Lunch was *'als ontbijt & koud of warm schoteltje'* met koffie, thee of melk. Het diner: voorgerecht of soep, aardappelen, vlees, groente, pudding of gebak, fruit of vruchtenschotel. Tussendoor kregen de gasten een kopje koffie en twee keer per dag nog een *'eigen theeblaadje'*. De prijzen waren verlaagd. Volpension kostte in juli-augustus 3 tot 4 gulden per persoon per dag. In het voor- en naseizoen was dat 3 tot 3,50 gulden. *'Onnodig te vermelden, dat wij steeds en in alle opzichten zullen blijven zorgen voor een rustig, prettig zomerverblijf.'*⁹ De brand in 1938 verstoorde die rust.

Na de herbouw en heropening in 1939 leken de zaken weer op de oude voet door te gaan. Jager plaatste berichten om gasten te trekken naar het hotel en de zes *'landhuisjes'*. Met andere advertenties werd personeel geworven. Sollicitanten konden zich melden bij zijn echtgenote.

Tijdens het onderzoek vond ik dat de horecaondernemer voor de Duitse inval al was opgeklommen tot kringleider in de NSB. Hij had een goede band met Mussert, die, al dan niet samen met zijn hondje Elfie, een aantal bezoeken bracht aan het hotel.¹⁰ Op het eerste gezicht is dus te concluderen dat ik een reclamefolder voor een particulier bedrijf van een NSB-functionaris had opgeduikeld in Ede. Dat verklaart het portret van de *Leider* in de *'woonkamer'*. Case closed, zou je denken. Nee dus, want het onderzoek leverde meer informatie op.

Te koop

De zaak veranderde toen op 1 juni 1940 een advertentie verscheen in het Twentsch Dagblad: *'Zeldzaam aanbod. Wegens zeer bijzondere omstandigheden te koop of te huur geheel compleet Hotel-Pension-Restaurant 'De Herikerberg' te Markelo. Zeer gunstig gelegen en bekend staand. Zonder eigen kapitaal onnoodig te reflecteeren.'* Wat de *'zeer bijzondere omstandigheden'* waren, werd verder niet uitgelegd.¹¹ In de volgende maanden adverteerde Jager regelmatig in de NSB-krant *Het Nationale Dagblad*: *'Zoekt Gij rust in de mooie natuur? Kom naar Markelo op de Herikerberg zult u zich thuis voelen.'*

Kopers of huurders leken niet in de rij te staan voor het bedrijf. Op zich niet onlogisch, want het land was net bezet en dat bracht veel economische onzekerheid met zich mee. In een rapportage over het *'vreemdelingenverkeer in Markelo'* werd geconstateerd dat de bezetting

van hotels en pensions in de zomermaanden van 1940 *'matig'* was. Maar helemaal ontevreden was men niet, want *'toch kan men, de tijdsomstandigheden in aanmerking genomen, tevreden zijn'*, aldus een verslag in de *Nieuwe Hengeloosche Courant* op 23 augustus 1940.

Tijdens het onderzoek naar het hotel vond ik nog een andere folder over De Herikerberg. Deze folder was uitgegeven door Stichting *'Nationaal tehuis'*, waarover later meer. De tekst op deze tweede folder laat meer licht op de zaak schijnen. Het hotel van *'kameraad en kameraadske Jager'* werd gemeden: *'De Twentsche families bleven weg, de een na de ander. In naam van verdraagzaamheid en vrije meeningsuiting hebben de democraten ook over 'De Herikerberg' hun veto uitgesproken. Boycot was de al dan niet openlijk uitgesproken leus. [...] Het bezoek van eigen kameraden tijdens gedurende de zomermaanden, kon het geleden verlies uiteraard niet goed maken. Na den oorlog kwam daar nog bij, dat de Beweging kameraad Jager als districtsleider voor Twente en Salland geheel voor zich opeischte.'*¹²

Dat het bedrijf politiek besmet was, zou kunnen blijken uit een artikel over de organisatie van een excursie van drie Twentse Rotary-afdelingen naar Markelo op 21 augustus 1939. De ondernemersclub was van plan daar de Volkshoogeschool te bezoeken en zocht een restaurant om aansluitend te lunchen: *'Van de zijde van Enschedé werden bezwaren geopperd tegen hotel Herikerberg, met welke bezwaren men meende rekening te moeten houden.'*¹³ Of het politieke bezwaren waren, stond er niet, maar gelet op de tekst in de folder is dat goed mogelijk.

De Nederlandsche Reisvereniging daarentegen boycotte het hotel van kameraad Jager niet. Volgens de beschrijving van een vierdaagse autorondreis vanuit Den Haag eindigde de eerste dag in *'ons hotel Herikerberg'*. Voor 21 gulden kon de reis worden geboekt.¹⁴ Jager adverteerde regelmatig in het blad, maar die advertenties stopten vanaf eind 1940. Vanaf eind 1940 stonden in het tijdschrift van de vereniging nog wel berichten over georganiseerde voettochten over de Herikerberg, maar het hotel werd niet meer als pleisterplaats genoemd. Dat had waarschijnlijk alles te maken met de nieuwe ontwikkelingen.

Bedelbrochure van de Stichting 'Nationaal Tehuis'

Stichting 'Nationaal Tehuis'

Zoals al vermeld was de tweede brochure uitgegeven door de Stichting 'Nationaal Tehuis'. De NSB richtte deze stichting in 1936 op als een soort eigen 'vastgoedbedrijf'. Aanvankelijk ging het om het beheer van het terrein De Goudsberg in

Lunteren, waar onder andere de jaarlijkse Landdagen en Hagespraken plaatsvonden. Met deze folder vol ronkende teksten wilde de stichting geld inzamelen om het onroerend goed verder uit te breiden.

'Het is de wensch van den Leider, die zeer aan 'De Herikerberg' is gehecht, dat dit huis voor de Beweging behouden blijft als punt van samenkomst voor functionarissen, als ontspanningsoord en als vacatieverblijf voor de leden. De ruim 5 h.a. grond, die thans tot het bezit behooren – een oppervlakte die voor zeer groote uitbreiding vatbaar is – biedt bovendien uitstekende oefengelegenheid voor de W.A. en N.J.S. (Weer-Afdeeling en Nationale Jeugdstorm HM) als kampeeroord en voor het houden van gewestelijke landdagen.' Hoeveel geld er nodig was om het hotel te kunnen kopen, bleef onbenoemd.

Volgens het drukwerk waren er 'liefhebbers genoeg': *'Er zijn nog wel een paar schatrijke textielmagnaten te vinden, die een kleinigheidje van hun onmetelijken rijkdom over hebben om van 'De Herikerberg' weer een democratische burcht te maken – veroverd op die gehate en gevloekte NSB! [...] 'De Herikerberg' mag en zal niet in democratische handen overgaan: onze vlag – uw vlag – zal op 'De Herikerberg' fier en trots blijven wapperen! [...] Daarom in 't geweer voor het behoud van de NSB-burcht in Twente'*¹⁵

De stichting voerde de druk fors op: *'Willen wij de Kerstdagen in eigen kring kunnen vieren, dan is een snelle beslissing noodzakelijk! Redt 'De Herikerberg' voor de NSB!!'* Die 'eigen kring' kon niet meer zijn dan 50 kameraden, want dat was de capaciteit van het hotel.

Als de NSB haar huiswerk had gedaan dan had ze kunnen weten dat voor haar grootste plannen op die locatie praktisch beleid en wetgeving in de weg stonden. De gemeente Markelo werkte aan een uitbreidingsplan. Onderdeel daarvan was een natuurbeschermingsbeleid: *'De genoemde maatregel*

Uitzichttoren op den Herikerberg bij Goor

Ansichtkaart uit de bezettingstijd: toren 'Belvédère

*bepaalt nu, dat in alle daarvoor aangewezen gedeelten niet gebouwd mag worden, behalve in gevallen, waarbij degene, die wil bouwen, meer dan 10 H.A. grond in het betreffende gedeelte in eigendom heeft.*¹⁶ De natuur op en rond de Herikerberg was expliciet aangewezen als beschermd gebied. Uitbreiden van de bebouwing om allerlei extra activiteiten te organiseren was op het perceel met de omvang van 'slechts' vijf hectare dus niet mogelijk. Een oppervlakkige zoektocht naar gehouden gewestelijke landdagen en andere grootschalige activiteiten bij het hotel leverde mij niets op. Wel was het hotel regelmatig de locatie voor spreekbeurten van prominente NSB'ers.

Of de inzameling succesvol was of dat de benodigde fondsen uit andere bronnen waren aangeboord, heb ik niet onderzocht, maar eind november hadden de lokale kranten nieuws. Het bedrijf van NSB-districtsleider Jager was overgegaan *'in het bezit van de NSB'*. Eén van de kranten schreef: *'Het ligt o.m. in de bedoeling er kampen te houden voor de W.A. en den Nationalen Jeugdstorm, zoodat men uit dit deel des lands niet meer naar Lunteren behoeft te gaan. Het hotel wordt echter op de gewone wijze verder geëxploiteerd.'*¹⁷

Het Nationale Dablad bracht de ontwikkeling pas enkele weken later. De NSB-krant meldde dat het hotel was aangekocht door de Stichting 'Nationaal Tehuis'. De kamers zouden in het voorjaar van 1941 verwarming en warm water krijgen om dan de gasten *'waardig te kunnen ontvangen'*.

Mussert probeerde op allerlei manieren geld uit de NSB-leden te rammelen en het bleef dan ook niet bij een inzamelingsactie om het hotel te kopen. Het artikel in *Het Nationale Dagblad* riep de zwarte kameraden op weer de beurs te trekken. Dit keer om de geplande verbouwing te betalen: *'U wilt het gironummer van de stichting weten om ook hieraan een steentje bij te dragen? Nu, dit nummer is: 296900'*.¹⁸ Ondanks dat de krant meldde dat de gasten nog niet echt *'waardig'* konden worden ontvangen, was het hotel al wel in bedrijf.

Het streven om de kerst in eigen kring door te brengen lukte. In *Volk en Vaderland* verscheen een advertentie om kameraden te verleiden voor de feestdagen naar Markelo af te reizen. *'Prachtig in de bosschen gelegen op het hoogste punt aan dan rijksweg Markelo - Goor, wachten U hier de rust en het natuurgenoet, waaraan ook de strijder wel eens behoefte heeft.'* Voor 12 gulden per persoon konden die strijders van dinsdagmiddag tot vrijdagochtend uitrusten.¹⁹

De aangekondigde verbouwing ging in het voorjaar nog door. Het hotel was voor gasten beschikbaar. De Stichting 'Nationaal Tehuis' adverteerde in februari en maart in *Volk en Vaderland*. De kameraden werden opgeroepen kamers te reserveren voor een *'prettige paaschvacantie'*. Ook was het mogelijk langs te komen om voor 1,50 gulden een *'koffietafel'* of vanaf datzelfde bedrag het *'middagmaal'* te nuttigen. Bespreken kon bij kameraad E.H. Wijers. Hij was door de stichting als beheerder en chef-kok aangesteld.²⁰

In lijn met Musserts uitgangspunt *'een goede daad is betalen kameraad'* werd tijdens het verblijf regelmatig onder de gasten gecollecteerd voor het NSB-Strijdfonds. Dit fonds, dat voor het afschaffen van de democratie *Strijd- en Verkiezingsfonds* heette, was een voor leden min of meer verplichte NSB-'fooiempot' waar donaties in terecht kwamen om de propaganda te bekostigen. Uit de wekelijkse *'verantwoording'* van de inkomsten in *Volk en Vaderland* blijkt dat de *'paaschgasten'* ruim honderd gulden doneerden.²¹ Collecteren onder de cliënten was blijkbaar normaal, want in het strijdblad stonden regelmatig resultaten van inzamelingen in het hotel.

Het etablissement werd ook gebruikt voor uitstapjes van groepen NSB'ers. Zo vertrokken de boekhouders van de financiële 'Afdeling II' van het Hoofdkwartier *'onder het zingen van strijdliederen'* van Utrecht naar Markelo. *'Bij aankomst in het hotel werden de gasten ontvangen door kam. Van Bilderbeek en den directeur van 'De Herikerberg', kam. Weijers;*

spoedig waren allen aan den disch vereenigd. Na tafel werd de avond verder doorgebracht met zang, muziek en dans., aldus het verslag in de NSB-weekkrant.²² Het gezelschap bracht samen met Mussert ook een bezoek aan een kamp van de vrouwelijke arbeidsdienst. Een maand later plaatste het NSB-magazine *Fotonieuws* een beeldverslag van deze excursie.²³

En er werd veel meer gezongen in het hotel. Bijvoorbeeld door de afdeling Lochem van de Nationaal-Socialistische Vrouwenorganisatie (NSVO). Een deel van de afdelingsleden beklom de berg op de fiets: *'De tocht ging over Goor naar Hotel "De Herikerberg" waar de koffie werd gebruikt. Dat men zich in dit hotel op zijn gemak*

*voelde, behoeft geen betoog! Dit volle borst schalden de N.S.V.O.-liederen door het hotel tot vreugde van de gasten, welke allen kameraden waren.*²⁴

Wie even minder reden had om te zingen was voormalig eigenaar Jager. De onderhandse verkoop van zijn bedrijf aan het NSB-`vastgoedbedrijf' kreeg een financieel staartje. Op 13 januari 1943 stond hij in de rechtbank van Zwolle tegenover eiser G.B. Röttink, *'houder van een woningbureau te Hengelo'*. Makelaar Röttink had al in 1929 van Jager de opdracht gekregen kopers te vinden voor het hotel-pension. De vraagprijs voor het pand bedroeg aanvankelijk 35.000 gulden. In 1934 werd dat bedrag verhoogd naar 50.000 gulden omdat ook de zes landhuisjes met de grond erbij in de verkoop kwamen. De makelaar zou ¾ procent van de verkoopprijs als provisie ontvangen. Röttink had geen rol gespeeld bij de verkoop aan de stichting, maar hield de voormalige eigenaar aan de overeenkomsten uit 1929 en 1934. Hij wilde geld zien.

Onduidelijk blijft waarom de makelaar niet was betrokken bij de transactie. Wellicht omdat er geen schot zat in de verkoop, maar misschien ook wel omdat de relatie bekoelde om politieke redenen. Terwijl in 1936 *Volk en Vaderland* – waarin steeds frequenter antisemitische artikelen verschenen – op de stamtafel van De Herikerberg lag, preees in datzelfde jaar het Enschedese filiaal van Röttink zich aan als makelaar

middels een advertentie in *De Joodse Middenstander, Algemeen Joods tijdschrift*.²⁵ De reden van de breuk tussen Jager en Röttink deed voor de juridische beoordeling echter niet ter zake.

Uit het rechtbankverslag bleek dat Musserts stichting het horecabedrijf niet voor een vriendenprijs had gekocht. Jager ontving 55.000 gulden, omgerekend naar prijspeil 2024 is dat 470.000 euro. Dat was tien procent meer dan de vraagprijs die was afgesproken met makelaar Röttink. De NSB-districtsleider had blijkbaar weinig op met het *Leidend Beginsel* van de NSB, dat bepaalde dat het groepsbelang boven het privébelang moest gaan. Wisten Mussert en F.W. van Bilderbeek, hoofd van de Afdeling II Financiën en directeur van de Stichting 'Nationaal Tehuis', dat het hotel al zolang te koop stond en zelfs voor een lagere prijs? Misschien waren ook zij wel misleid door Jager. De ondernemer dacht wellicht '*als de NSB-leden en de belastingbetalers de ambities en zakelijke belangen van de leider financieren*'²⁶ dan kan ik daarvan ook wel een graantje meepikken.

In de rechtbank betoogde de voormalig eigenaar dat zijn in 1939 nieuw gebouwde hotel een ander '*object*' was dan het afgebrande pand waarvoor hij de verkoopopdracht had gegeven. Hij vond dat de makelaar dus geen vergoeding verdiende. Röttink dacht daar dan ook heel anders over. De verkoopopdracht was echter nooit ingetrokken en daarom eiste hij de provisie over het verkoopbedrag dat de stichting had betaald. De rechter gaf de makelaar gelijk, maar matigde de provisie tot de aanvankelijke afspraak uit 1934: $\frac{3}{4}$ procent over 50.000 gulden. Jager moest hem 375 gulden betalen.²⁷

In de eerder genoemde bedelfolder van de stichting stond een tranentrekkend verhaal over de '*democraten*' die het hotel meden waardoor kameraad Jager na de oorlogsdagen gedwongen werd om zijn zaak te verkopen: '*Zoo werd er – eerst schuchter, later in concreter vorm – in den huiselijken kring van "De Herikerberg" gesproken over de mogelijkheid de bezitting te verkopen, hoe zwaar dit, in het bijzonder kameraadske Jager, ook zou vallen*'.²⁸ Dat was klinkklare onzin, want het hotel stond dus al sinds 1929 te koop: de NSB was toen nog niet eens opgericht.

Ondertussen leek de stichting de exploitatie van het bedrijf serieus aan te pakken. In de periode tot eind 1943 verschenen diverse personeelsadvertenties. Wat opvalt is dat in slechts twee van de advertenties expliciet werd gevraagd om het NSB-lidmaatschap. Bij een vraag in 1941 naar een '*kamer-dienmeisje en flink keukenmeisje*' stond tussen haakjes het vrijblijvende: '*liefst NSB'ster*'. Dat de sollicitanten ouder moesten zijn dan achttienjaar was wel een harde eis. De kok die een jaar later werd gezocht hoefde geen lid te zijn. Dat gold ook voor het gezochte '*flinke keukenmeisje*'. Zij moest wel bekend zijn met de '*eenvoudige keuken*'. In november 1943 werd nog een '*vrouwelijke hulp*' gevraagd. In die advertentie vielen twee zaken op. Ten eerste werd voor

het eerst gevraagd naar de geloofsovertuiging en ten tweede werd verwacht dat zij haar NSB-*'lidmaatschapsnummer'* vermeldde. Deze formulering is opmerkelijk, want in de NSB werd standaard gesproken over *stamboeknummer*.

Niet alleen de personeelsadvertenties zijn interessant. Ook bij het advertentiebeleid om gasten te werven vallen enkele zaken op. Zo werd bijna nooit geadverteerd buiten de NSB-bladen *Volk en Vaderland* en *Het Nationale Dagblad*. Wellicht had de directie genoeg zelfkennis om te weten dat er behalve bij dragers van zwarte laarzen weinig animo zou zijn voor verblijf in een NSB-hotel. Uitzonderlijk is echter de advertentie, die dagblad *Het Volk* en een aantal regionale 'kopbladen' met andere namen verscheen. Deze kranten werden uitgegeven door de voormalige uitgeverij en drukkerij van de in 1940 door de Duitsers verboden Sociaal-Democratische Arbeiderspartij (SDAP). Rost van Tonningen had in de zomer van 1940 dit bedrijf, N.V. De Arbeiderspers, 'gelijkgeschakeld' en daarin een ervaren nationaalsocialistische directeur aangesteld. In 1941 voerden de dagbladen van het bedrijf nog steeds de misleidende ondertitel '*Socialistische Dagblad*'. Dat had ermee te maken dat Rijkscommissaris Seyss-Inquart in 1940 had bepaald dat *Het Volk* het dagblad moest blijven voor de arbeiders.²⁹

Advertentie in Het Volk

Markelo — **De Herikerberg**

Hotel Pension Restaurant

in het wonder-mooie Twenthe, in de omgeving van Markelo, ligt, te-midden der heerlijke bosschen, het N.S.B.-Hotel bij uitnemendheid:

Bondshotel
K. N. A. C.
A. N. W. B.
Telefoon
Goor 79

De Herikerberg

Breng er Uw vakantie eens door! U zult meer dan voldaan zijn: Er heerscht in „De Herikerberg” een prettige sfeer, de bediening is uitstekend en voor wat de kok U dagelijks op tafel brengt, zult U niets dan lof hebben. De prijs zal U erg meevallen. Vraag eens toezending van prospectus.

DE HERIKERBERG - MARKELO - TEL: GOOR 79

„Voor een unieke vakantie!”

Advertentie in de bladen van De Arbeiderspers (bron: delpher.nl)

De stichting probeerde die arbeiders naar Markelo te lokken door in de zomer van 1941 een provocerende advertentie in die kranten te plaatsen. Het is de enige advertentie die was geïllustreerd met tekeningen én

waarin De Herikerberg zichzelf aanpreeft als '*het N.S.B.-Hotel bij uitnemendheid*'. De prijs zou '*erg meevallen*'. De gelegenheid stond garant '*voor een unieke vakantie!*'. De advertentie vermeldde bovendien dat de zaak een door de ANWB en KNAC aanbevolen '*Bondshotel*' was.³⁰ Voor die organisaties was het aanprijzen van een nationaalsocialistisch bolwerk blijkbaar geen probleem. In de advertentie stond ook: '*Vraag eens toezending van prospectus*'. Er bestond dus een folder. Dat zou heel goed de uitvouwfolder kunnen zijn geweest. De vraag is hoeveel er daarvan zijn aangevraagd. Dat de advertentie later niet is herhaald, geeft wellicht een indicatie over het 'succes' ervan bij de abonnees.

Verbouwing

Eind 1941 was het dan eindelijk mogelijk de gasten '*waardig*' te ontvangen. Tussen september en november vond de verbouwing plaats, maar eerst ging de bezem door de inboedel. De bij de brand in 1938 geredde inventaris stond nu in de weg: '*Wegens plaatsruimte eenige prima onderhouden meubelen w.o. ook antiek*' luidde de advertentietekst in de *Nieuwe Hengeloosche Courant* van 15 september.

Een oproep in *Volk en Vaderland* aan de kameraden om kerst te komen vieren in Markelo vermeldde vol trots dat alle kamers ondertussen waren voorzien van stromend warm en koud water en verwarming. Daardoor was wel de prijs verhoogd naar 4,50 gulden per dag. Het bericht in *Volk en Vaderland* leerde ook dat beheerder Wijers '*om bepaalde redenen zijn ontslag had genomen*.' Toch waren alle maatregelen getroffen om de gasten '*zeer genoeglijke Kerstdagen en verdere vacantedagen te bereiden*'.³¹

Begin januari 1942 adverteerde het hotel om '*schaak-, dam- en dominospelen, en twee in goeden staat verkeerende damesfietsen*' aangeboden te krijgen. Brieven met prijsopgave mochten niet naar Markelo, maar moesten worden gestuurd naar het NSB-Hoofdkwartier in Utrecht.³² Ook zonder de spelletjes waren de gasten tevreden, want de kerstcollecte 1941 voor het Strijdfonds leverde opnieuw ruim 100 gulden op.³³

Naar de financiën van het hotel heb ik nog geen onderzoek gedaan, maar de bedrijfsvoering van De Herikerberg was waarschijnlijk in de eerste tijd wel lucratief. *Volk en Vaderland* liet de lezers op 18 september 1942 weten dat het bedrijf 245 gulden, ruim 3000 euro omgerekend naar nu, had gedoneerd aan *Frontzorg*. Dat zou niet gebeuren als er geen winst werd gemaakt. Het was overigens wel de laatst gepubliceerde schenking. De veranderende omstandigheden in het land maakte de exploitatie van het hotel steeds moeilijker, dat kan daarbij een rol hebben gespeeld.

HOTEL DE HERIKERBERG

Hiermede brengen wij ter kennis dat
voorloopig nog gasten kunnen
WORDEN GEPLAATST.
PRIMA VERZORGING, PRACHTIGE OMGEVING.
Vraagt inlichtingen:
HOTEL-PENSION-RESTAURANT
DE HERIKERBERG
te Markelo - Tel. 279 - GOOR.

Advertentie uit 1943 (bron: delpher.nl)

In de berichtgeving vanaf januari 1943 werden de lezers van *Volk en Vaderland* geïnformeerd over de inkrimping van de bedrijfsvoering. Diverse nummers van de weekkrant meldden dat het hotel gedeeltelijk in gebruik was genomen door het *Evacuatiebureau der NSB*. Het NSB-Hoofdkwartier stelde dit

bureau eind 1942 in om in geval van nood NSB'ers opvanglocaties aan te bieden. Op internet las ik in een artikel dat het hotel later dat jaar zou zijn gevorderd door de Duitsers om als onderkomen te dienen voor militairen die luchtafweergeschut bedienden in de omgeving.³⁴ Of die informatie klopt en vanaf wanneer dat dan zou hebben plaatsgevonden, heb ik niet kunnen achterhalen.

In september 1943 verscheen een advertentie met de mededeling dat er 'voorloopig nog gasten kunnen worden ontvangen'.³⁵ Hoewel dat de laatste advertentie was om klanten naar het bedrijf te lokken, zocht het hotel twee maanden later nog wel een vrouwelijke hulp. Ze moest goed kunnen koken en één dag in de week de kok kunnen vervangen. Verder moest ze samen met het andere personeel 'alle werkzaamheden in de keuken, zalen en kamers verrichten'.³⁶

Niet alleen doemden steeds meer donkere politieke wolken op boven de heuvel in Markelo, ook op persoonlijk vlak hadden de exploitanten een tegenslag te incasseren. In februari 1944 plaatste de directie een advertentie in *Het Dagblad van het Oosten*. 'Jochie', de hond van het hotel, was verdwenen. Wie de bouvier met rode halsband dood of levend terugbracht, kreeg 'een hoge belooning' van maar liefst honderd gulden. De zin 'Het dier kan gewond zijn door een hagelschot' roept beelden op van beschonken landwachters die op strooptocht in het bos de bouvier aanzagen voor een wild zwijn.³⁷ Hoe dan ook, met het verdwijnen van Jochie verdween ook Musserts 'Twentse NSB-burcht' uit de publiciteit. Tijdens het laatste bezettingsjaar zakten de NSB en het maatschappelijk leven in Nederland zover in elkaar dat nog maar weinigen de lust en mogelijkheid hadden om onbezorgd vakantie te vieren.

Afwikkeling

Na de bevrijding dook het bedrijf weer op in de publiciteit. De ondertussen bovengronds gekomen Enschedese editie van *Trouw* schreef: 'We kregen dezer dagen inzage van een merkwaardig document afkomstig van het hoofdkwartier der N.S.B. Daaruit blijkt, dat de N.S.B. niet alleen politieke "idealen" leverde voor landverraad, maar ook jenever en andere

*spiritualiën. In dezen brief werd n.l. medegedeeld, dat aan met name genoemde kameraden-café-houders in Twente – leden van den Kring Enschede – extra rantsoenen sterken drank ter beschikking waren gesteld. Het grootste kwantum was toegekend aan Bad-Boekelo. Daarop volgde hotel Herikerberg.*³⁸ Helaas verzuimde het blad de aantallen te noemen.

Het bedrijf is direct na de bevrijding in beslag genomen en kwam onder toezicht van het Nationaal Beheersinstituut (NBI). Deze instelling beheerde na de bevrijding namens de Staat onder andere het vermogen van collaborateurs en collaborerende organisaties. Het pand werd in gebruik genomen als 'Herstellingsoord voor Indisch Gerechtvaardigden en Oorlogsslachtoffers'.³⁹ In oktober 1949 maakte notaris H.W. Teesselink bekend dat hij in opdracht van het NBI vijf van de vakantiehuisjes ging veilen.⁴⁰ Een paar weken later bleek dat het NBI de veiling had geannuleerd.⁴¹ Vrij snel daarna kregen de patiënten van het herstellingsoord het bericht dat zij voor 1 januari 1950 het gebouw moesten verlaten. Opmerkelijk was, dat de staf en het verplegend personeel niet waren geïnformeerd. Ook bleef onduidelijk wat het NBI met het onroerend goed van plan was.⁴² De leegstand die volgde, leidde tot onvrede in de gemeenteraad van Markelo. Raadslid G. Rohaan vroeg het college of het pand niet kon worden gevorderd voor woonruimte.⁴³

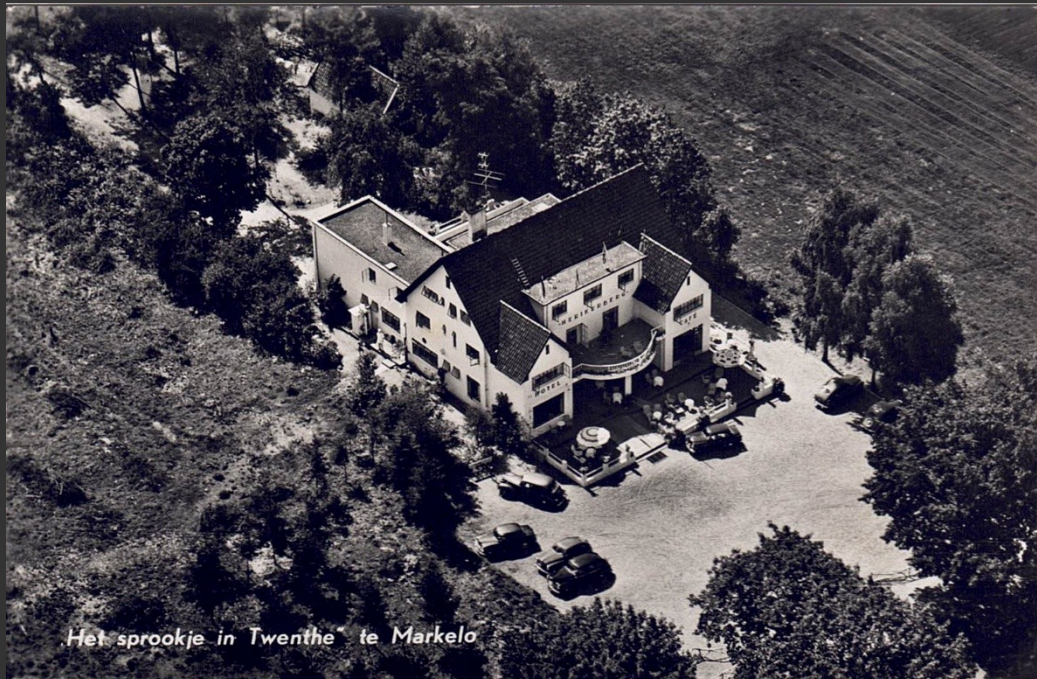
Zover kwam het niet. Notaris Teesselink kondigde al een maand later de openbare verkoop aan van het hotel met bijgebouwen. Op 17 maart zouden de enveloppen van de inschrijvers geopend worden. Belangstellenden konden bij hem de sleutel ophalen voor een

Ansichtkaart uit de jaren 50. Op de achterkant staat: 'Gezellig zitje in de Conversatiezaal'

bezichtiging.⁴⁴ Winnaar van de veiling was horecaondernemer M. Boomkamp uit Baarn. Daar exploiteerde hij het hotel 'De rustende jager'. Hij betaalde 50.193 gulden.⁴⁵ Op 15 juni 1950 opende De Herikerberg als

hotel-café-restaurant. In advertenties en met een ansichtkaart prees Boomkamp zijn zaak aan als *'Het sprookje in Twente'*.

Decennia later sloeg het noodlot opnieuw toe. In 1972 brandde het bedrijf weer af. Daarmee ging ook de 'versteende herinnering' aan het enige NSB-hotel in rook op. Sinds de herbouw in 2000 is het weer als hotel-restaurant in bedrijf.⁴⁶

Conclusie

De status van De Herikerberg binnen de NSB blijft enigszins onduidelijk. In het Nationaal-Socialistisch Jaarboek 1942 en de daarop volgende Almanakken 1943 en 1944 wordt het hotel niet genoemd, ook niet in de paragraaf over de Stichting 'Nationaal Tehuis'. In de eerste periode na de aanschaf was er een beetje publiciteit in de NSB tijdschriften, maar er was geen sprake van serieuze advertentiecampagnes. Wellicht had het bedrijf de reclame niet nodig. Uit de gepubliceerde giften in *Volk en Vaderland* is af te leiden dat er wel gasten waren. Van de plannen om het gebouw en terrein te gebruiken voor grootschalige bijeenkomsten is niets terechtgekomen.

Mijn voorzichtige conclusie is dat de in Ede gevonden uitvouwfolder vrij snel is gemaakt nadat de NSB het hotel eind 1940 overnam. De op de poster genoemde vormgever en fotograaf Willy van de Poll werd in 1940 lid van Musserts beweging. Het ligt niet voor de hand dat hij in opdracht van eigenaar Jager direct na zijn toetreden en benoeming in de NSB-Fotodienst een folder maakte voor een particuliere bedrijf. Dit vermoeden wordt versterkt door het handelen van die eigenaar. Waarom zou Jager een folder laten drukken voor een bedrijf waarover hij met de NSB in gesprek was om te verkopen? Omdat geen naam van een drukkerij of K-

nummer op de folder staat, is het drukwerk in ieder geval van voor 15 juli 1941. Vanaf die datum moest dat verplicht op Nederlandse drukwerk staan.

Een ander argument is de spelling. Op de eerder genoemde ansichtkaart uit vermoedelijk 1935 koos de familie Jager ervoor de tekst te schrijven in de toen net ingevoerde spelling. De reden was waarschijnlijk om het bedrijf als een moderne onderneming te presenteren.

De in de volksmond genoemde 'spelling Marchant', vernoemd naar vrijzinnig-democratische minister Henri Marchant die het in 1934 invoerde, schrapt de dubbele klinkers en de 'ch' als deze niet werd uitgesproken. Mensch en Vleesch werden vanaf dat moment zonder ch geschreven en woorden als 'zooals' verloren hun dubbele o. De NSB hield echter strikt vast aan de oude spelling. *Volk en Vaderland* deed de nieuwe spelling af als 'cultuurbederf'.⁴⁷ Omdat de tekst op de poster is gesteld in de oude spelling ligt dat meer in lijn met de schrijfwijze van de NSB dan met die van de voormalige eigenaren.

De uitvouwposter bevat een aantal met kroontjespen geplaatste aantekeningen. Dit waren wellicht gewenste aanpassingen voor een herdruk. Achter de tekst '*Het ligt in het plan, de warmwaterleiding en de centrale verwarming van het hôtél ook door te voeren in alle slaapkamers*' is tussen haakjes geschreven: '*is doorgevoerd*'. In de 'paasch-advertentie' uit maart 1941 werden de kamers nog aangeboden voor 4 gulden per dag. Na de verbouwing van eind 1941 steeg de prijs al naar 4,50 gulden per dag. De poster noemt nog het dagtarief van 4 gulden. Dat bedrag is doorgestreept en daarboven staat het nog hoger bedrag van 5,25 en 5,- per dag. Ook de zin '*De beheerder van het hôtél, die zijn sporen als hôtélhouder en als chef-kok verdiend heeft, stelt met zijn vrouw alles in het werk om het den gasten op 'De Herikerberg' zoo aangenaam mogelijk te maken*' is doorgestreept. Misschien is na de aftocht van beheerder Wijers geen vaste beheerder-chef-kok meer aangesteld. De advertenties tonen vanaf eind 1941 geen beheerdersnaam meer bij de contactgegevens.

De aantekeningen op de folder zijn te dateren van na juli 1942. Dat is af te leiden uit de aanpassing van het telefoonnummer. De advertenties die het hotel tot in juli 1942 plaatste, vermeldden als telefoonnummer '79 Goor'. In de advertenties van na 9 september 1942 was het nummer verlengd tot 279. Die '2' staat ook bijgeschreven op de poster.

En zo is met een beetje onderzoek redelijk veel informatie te vinden over een op het eerste gezicht raadselachtige folder.

Noten

1. Nieuwe Hengeloosche courant, 24 september 1938
2. Twentsch Dagblad Tubantia, 14 november 1938
3. <https://www.cbs.nl/nl-nl/visualisaties/prijzen-toen-en-nu>
4. Nieuwe Hengeloosche courant, 12 maart 1930
5. Nieuwe Hengeloosche courant, 24 juni 1931
6. Nieuwe Hengeloosche courant, 29 juni 1931
7. Nieuwe Hengeloosche courant, 6 juli 1931
8. NSB, Programma en toelichting, pag. 25
9. Ansichtkaart van het hotel met daarop in potlood geschreven 'Zomer 1935!'
10. Jan Meijer, Mussert. Een politiek leven, pag. 99
11. Twentsch Dagblad Tubantia, 1 juni 1940
12. Stichting 'Nationaal Tehuis', De Herikerberg, pag. 5.
13. Rotary Nederland, ingebonden jaargang 1939, pag. 703
14. Reizen en trekken, 23 februari 1940
15. Stichting 'Nationaal Tehuis', De Herikerberg, pag. 5 e.v.
16. Nieuwe Hengeloosche Courant, 28 september 1940
17. Twentsch Dagblad Tubantia, 26 november 1940
18. Het Nationale Dagblad, 18 december 1940
19. Volk en Vaderland, 20 december 1940
20. Volk en Vaderland, 28 februari 1941
21. Volk en Vaderland, 18 april 1941
22. Volk en Vaderland, 9 mei 1941
23. Fotonieuws, 15 juni 1941. Het nummer van januari 1941 bevat ook foto's van het hotel.
24. De Nationaal-Socialistische Vrouw, 9 september 1941
25. De Joodsche Middenstander, 16 juni 1943
26. Zie voor de financiële handel en wandel van Mussert b.v. : Harold Makaske, Zwarte propaganda en Tessel Pollmann, Mussert & Co
27. Weekblad van het Regt, 5 augustus 1943
28. Stichting 'Nationaal Tehuis', De Herikerberg, pag. 5
29. Harold Makaske, Zwarte Propaganda, pag. 290
30. Het Volk, 14 juni 1941
31. Volk en Vaderland, 5 december 1941
32. Volk en Vaderland, 9 januari 1941
33. Ibid.
34. <https://www.geschiedenisvanenschede.nl/wp-content/uploads/2021/04/boek-enschede-325-334-H40.pdf>
35. Volk en Vaderland, 9 september 1943
36. Het Nationale Dagblad, 23 november 1943
37. Dagblad van het Oosten, 14 februari 1944
38. Trouw (Enschedese editie), 21 april 1945
39. Dit wordt genoemd in een personeelsadvertentie voor het werven van verplegend personeel in het Orgaan van de Nationale Bond van Verplegenden, 1 november 1947
40. Twentsch dagblad Tubantia, 22 oktober 1949
41. Twentsch dagblad Tubantia, 7 november 1949
42. Twentsch dagblad Tubantia, 1 december 1949
43. Twentsch dagblad Tubantia, 21 februari 1950
44. Twentsch dagblad Tubantia, 4 maart 1950
45. Twentsch dagblad Tubantia, 17 maart 1950. Het NBI wees begin mei de verkoop officieel toe aan Boonkamp.
46. <https://www.hotelherikerberg.nl/over-ons>
47. Volk en Vaderland, 4 mei 1935